

УДК 811.133.1'367+821.133.1-3.08

Олена Мамосюк

## ФОРМА ТА ЗМІСТ ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО СЦЕНАРІЮ НАРАТИВУ *КОЛО* В НОВОРОМАНІСТСЬКИХ ПРОЗОВИХ ТВОРАХ А. РОБ-ГРІЙЄ

Присвячено виявленню архітектоніко-композиційних, лексико-семантичних і стилістико-синтаксичних особливостей розгортання лінгвокогнітивного сценарію наративу КОЛО. Їх зумовленість типом оповіді, конститuentами наративу та різними характеристиками тексту продемонстровано на матеріалі прозових творів А. Роб-Грійє. Окреслено новий підхід до побудови лінгвокогнітивних сценаріїв наративу французьких художніх текстів періоду Нового роману. Розкрито особливості динаміки функціонування й розгортання фокалізаційного коду лінгвокогнітивного сценарію наративу КОЛО прозових творів А. Роб-Грійє. Встановлено композиційні доміанти в побудові лінгвокогнітивних сценаріїв наративу художніх текстів А. Роб-Грійє. З'ясовано закономірності семіотичної конфігурації композиційних і семантичних компонентів лінгвокогнітивних сценаріїв наративу досліджуваних творів. Охарактеризовано основні тенденції наративної манери зазначеного вище письменника-новороманіста з позицій когнітивно-інтерпретативного й комунікативного підходів.

**Ключові слова:** наративна структура, когнітивно-наративна сценографія, лінгвокогнітивний сценарій наративу, фокалізаційний код, семіотична конфігурація.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Протягом останніх десятиліть з'явилося чимало досліджень художніх текстів у таких суміжних галузях, як лінгвістика, когнітивна лінгвістика й наратологія. Виникла окрема галузь – когнітивна наратологія, в якій здобутки когнітивної науки використовуються для аналізу художніх наративів. У межах когнітивної наратології процес інтерпретації літературного твору відбувається з посиланням на загальні лінгвістичні та когнітивні принципи [1]. Відповідно, когнітивна наратологія поєднує в собі детальний лінгвістичний аналіз художніх текстів із розглядом когнітивних структур і процесів, що лежать в основі творення, сприйняття й інтерпретації останніх [4]. Наративну структуру літературного твору, наративні коди, наративні моделі й наративні сценарії художніх текстів вивчали І. Бехта, А. Корольова, М. Ткачук й ін.

Отже, студіювання когнітивно-наративних моделей і наративних сценаріїв, особливості їхнього розгортання й кореляції у наративній структурі художнього тексту періоду Нового роману є **актуальним**.

**Мета** наукової розвідки – виявити архітектоніко-композиційні та семантико-синтаксичні особливості розгортання лінгвокогнітивного сценарію наративу КОЛО на матеріалі прозових творів французького письменника періоду Нового роману А. Роб-Грійє.

Об'єктом дослідження є наративна структура прозових творів французького автора-новороманіста. Предмет дослідження – лінгвокогнітивний сценарій наративу КОЛО.

**Виклад основного матеріалу дослідження й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Художня література періоду Нового роману характеризується експериментуванням і на рівні компонування подій та/чи дій (фрагментарність сюжету, композиційна деструкція), і на рівні комунікації між оповідною інстанцією й адресатом [4]. Відповідно, лінгвістичні концепції розширюють можливості аналізу художніх текстів, враховуючи різні аспекти дослідження: як процесу розуміння (герменевтика), як структури (структуралізм), як знакової системи (семіотика) [3] та ін.

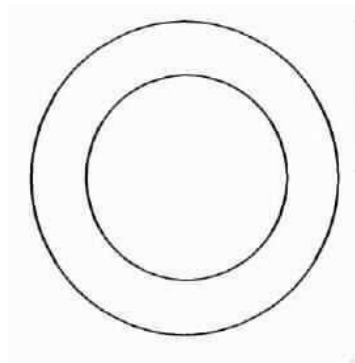
У розмаїтті теоретичних напрямів помітне зацікавлення дослідників когнітивною наратологією та когнітивно-наративним аналізом художніх творів, що певною мірою пояснимо не лише прагненням поглибити осягнення концептуального наповнення останніх, а й усвідомленням того, що художні наративи являють собою спосіб осмислення дій людини, вони наявні не лише в прозових творах, а й у науковому дискурсі. Тому актуальними є пошуки в царині дослідження наративної структури художніх текстів. Когнітивно-наративна модель пов'язана з образом оповідача як організатора оповіді, який або є частиною романного світу, або ж намагається відсторонитися від нього, демонструючи

об'єктивне зображення дійсності, а також із взаємозв'язками між автором і оповідачем, оповідачем і актантами в художньому наративі.

З метою з'ясування проблеми способів опису і презентації подій та/чи дій у прозових творах, ми послуговуємося терміном «наративна структура художнього тексту», що конституюється когнітивно-наративними моделями оповіді та відбувається за певним лінгвокогнітивним сценарієм у прозі письменника-новороманіста А. Роб-Грійє. Йдеться про реалізацію різних моделей оповіді, що формують останню послідовно чи не послідовно, зв'язно чи не зв'язно, хронологічно чи ахронологічно або відзначаються розрізненою єдністю множинних смислових одиниць і становлять окремі способи і типи функціонування в аспекті діалогу оповідача з читачем, тобто утворюються дискурсом оповідної інстанції.

У А. Роб-Грійє когнітивно-наративна сценографія [2, 126] набирає значно складнішої форми, представляючи оповідь в оповіді, або лінгвокогнітивний сценарій наративу КОЛО, сформований у вигляді лабіринту або подвійного кола.

Зокрема, одним із елементів наративної структури художнього твору А. Роб-Грійє «Les Gommres» є образ кола, котрим імпліковано замкненість і циркуляцію, що створює ефект подвійного кола.



Рух по замкненому колу організовує всю дію роману. Власне, у художньому творі «Les Gommres» детектив Уоллес випадково виявляє, що знаходиться на Бульварному кільці, хоча від вулиці Землемірів він йшов лише прямо. Уоллес раптово потрапляє в якісь дивні зони, де здоровий глузд межує з повним абсурдом, і не знаходить звідти виходу, який дозволив би йому вислизнути зі змонтованого ментального кола. Рух у цьому колі видається абсолютною непорушністю. Так само як і час, який теж стоїть на місці.

Зауважимо на акцентуації автором художніх деталей як важливому механізмі утворення наративної структури роману. Всі актанти оповіді ідентифікуються з певною будівлею або речами. Роман наповнений дрібними деталями, пов'язаними з рутинними справами персонажів, що демонструє замикання кола проблем, затягування актантів у моральну пастку: *Dans l'eau trouble de l'aquarium, des ombres passent, furtives. Le patron est immobile à son poste. Son buste massif s'appuie sur les deux bras tendus, largement écartés ; les mains s'accrochent au rebord du comptoir ; la tête penche, presque menaçante, la bouche un peu tordue, le regard vide. Autour de lui les spectres familiers dansent la valse, comme des phalènes qui se cognent en rond contre un abat-jour, comme de la poussière dans le soleil, comme les petits bateaux perdus sur la mer, qui bercent au gré de la houle leur cargaison fragile, les vieux tonneaux, les poissons morts, les poulies et les cordages, les bouées, le pain rassis, les couteaux et les hommes* [5, 7].

Наративна техніка монтажу, застосована автором, сприяє тому, що перед читачем візуалізуються ті ж самі сцени (наприклад, детектив Уоллес шукає свої гумки). Речення побудовані так, наче ми читаємо кіносценарій і одразу ж уявляємо кадри фільму: *Wallas pénètre dans un magasin encombré et poussiéreux, qui semble destiné à l'entrepotage des marchandises plutôt qu'à leur vente au détail. Tout au fond un homme en tablier est en train de clouer une caisse. Il s'arrête de frapper pour essayer de comprendre quelle sorte de gomme Wallas désire. Il hoche la tête plusieurs fois, au cours de l'explication, comme s'il savait bien lui-même de quoi il s'agit. Ensuite, sans rien répondre, il se dirige vers l'autre côté de la boutique; il est obligé de déplacer une grande quantité d'objets sur son passage, pour parvenir jusqu'à son but. Il ouvre et referme plusieurs tiroirs l'un après l'autre, réfléchit une minute, grimpe sur une échelle double, recommence ses investigations – sans plus de succès.*

*Il revient vers son client: il n'a plus cet article. Il en avait encore, il n'y a pas bien longtemps – un lot qui lui restait d'avant la guerre; on a dû vendre la dernière – à moins que quelqu'un ne l'ait range ailleurs: "Il y a tellement de choses ici qu'on ne retrouve plus rien" [5, 122].*

Відтак, крок за кроком техніка монтажу, що проявляється послідовністю однотипних речень, які фіксують рух чи подію та/чи дію, руйнує вже розказану оповідь зсередини, а створений ефект схожий на процес кіномонтажу, де вже відзняті кадри переплутуються, заміщують один одного, змінюють порядок розташування, з'являються або зникають відповідно до задуму режисера. У назві роману вбачаємо реалізацію метафори "Les Gommages", яка вказує на те, що кожна нова деталь оповіді усуває те, що до цього мало сенс; текст наче «стирає» сам себе. Нагромадження змонтованих кадрів остаточно поглинає історію, що відбувається, залишаючи місце для уяви читача.

Отож, лінгвокогнітивний сценарій нарративу КОЛО формують:

1) заголовок роману А. Роб-Грійє "Les Gommages";

2) монотонний, беземоційний монолог оповідача;

3) місцевість, де розгортаються події та/чи дії: детектив Уоллес іде весь час прямо, але рухається по колу: *Il ne peut pas avoir tourné en rond, puisqu'il a marché toujours tout droit depuis la rue des Arpenteurs; sans doute vient-il de couper, trop au sud, un segment de la ville. Il va falloir qu'il demande son chemin [5, 28].* Крім того, персонажі, що оточують оповідача, також формують коло: *Autour de lui les autres personnages se figent, le bras levé ou la jambe à demi fléchie...* [5, 13];

4) предмети навколо оповідача викликають нав'язливий образ кола, зважаючи на семантичне значення таких одиниць, як: *l'escalier arrondi; le rond-point de gravier; une table ronde; la pierre cubique, aux angles arrondis; formes arrondies; de larges boîtes, rondes ou ovales; un aquarium rond; les rondelles de pain, une boîte ronde de chocolats* (A. Robbe-Grillet), які вибудовують образ «кола».

У романі "Les Gommages" екстрадієгетичний оповідач міститься у теперішньому часі й веде оповідь поетапно, так, неначе презентує кадри з кінофільму, про що свідчать короткі, незакінчені та лаконічні фрази: *Dans la pénombre de la salle de café le patron dispose les tables et les chaises, les cendriers, les siphons d'eau gazeuse; il est six heures du matin.*

*Il n'a pas besoin de voir clair, il ne sait même pas ce qu'il fait. Il dort encore. De très anciennes lois règlent le détail de ses gestes, sauvés pour une fois du flottement des intentions humaines; chaque seconde marque un pur mouvement: un pas de côté, la chaise à trente centimètres, trois coups de torchon, demi-tour à droite, deux pas en avant, chaque seconde marque, parfaite, égale, sans bavure. Trente et un. Trente-deux. Trente-trois. Trente-quatre. Trente-cinq. Trente-six. Trente-sept. Chaque seconde à sa place exacte [5, 7].*

Для такої оповіді характерне вживання безособових і бездієслівних конструкцій, що відображає негативні для оповідача місця, події та вчинки: *On ne voit rien dans cette pénombre [5, 19] un hurlement. Un sanglot prolongé (ibid., 27) des ténèbres maléfiques (ibid., 39) disparu pour toujours, englouti par les ténèbres? (ibid., 74) les plafonds trop élevés, les boiseries sombres, les angles où s'accumulent des ténèbres (ibid., 76).* Така темнота (*pénombre*), сутінки (*ténèbres*), крики (*hurlement*), плачі (*sanglot*) підкреслюють безвихідь із кола оповіді.

Повторюваність слів, словосполучень, а інколи цілих виразів, місць, предметів, декорацій, постійний ре/монтаж останніх також створюють ілюзію руху по колу, що наводить на думку про повторюваність життєвих циклів, якими б несподіванками вони не були наповнені. Ідея коловороту, циклічності, «незавершеного у завершеному» підкріплюється поняттям або образом *порожнечі*, що містить безліч потенційних можливостей нового початку, який символізує вічний коловорот і циклічність всього природного: *Wallas sent la fatigue accumulée depuis le matin qui commence à lui engourdir les jambes. Il n'est pas habitué à faire d'aussi longues marches. Ces allées et venues, d'un bout de la ville à l'autre, doivent représenter en fin de compte un bon nombre de kilomètres, don't il a parcouru à pied la plus grande partie. En sortant du commissariat, il s'est dirigé vers la rue de Corinthe par la rue de la Charte et la rue Bergère; là il s'est trouvé au carrefour de trois rues : celle d'où il venait et deux directions possibles en face de lui, formant entre elles un angle droit. Il se souvenait d'être déjà passé deux fois par cet endroit: la première fois il avait pris la bonne route, la seconde fois il s'était trompé; mais il ne pouvait plus se rappeler laquelle de ces deux rues il avait empruntée la première fois – elles se ressemblaient d'ailleurs énormément [5, 115].*

**Висновки та перспективи подальшого дослідження.** Отже, можемо констатувати, що для роману "Les Gommages" А. Роб-Грійє характерна нелінійна, фрагментарна оповідь, нашарування

предметів округлої форми, рух актанта навколо чогось теж по колу, циклічність оповіді, що органічно вписуються у лінгвокогнітивний сценарій нарративу КОЛО.

#### *Джерела та література*

1. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова. – М. : РАН, Ин-т языкознания, 1997. – 327 с.
2. Савчук Р. И. Когнитивно-нарративная сценография французского художественного текста XVIII века / Р. И. Савчук // Путь науки : междунар. науч. журн. – Волгоград : Науч. обозрение, 2014. – Т. 1, № 9 (9). – С. 126–129.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
4. Minsky M. L. The Society of Mind / Marvin Lee Minsky. – NY : Simon and Schuster, 1987. – 339 p.
5. Robbe-Grillet A. Les Gommages / A. Robbe-Grillet. – Paris : Les Editions de Minuit, 1953. – 264 p.

#### *References*

1. Kubriakova, E. S. 1997. *Chasti Rechi s Kognitivnoi Tochki Zreniia*. Moskva: Institut Yazykoznaniiia.
2. Savchuk, R. I. 2014. “Cognitivno-Narrativnaia Stsenografiia Frantsuzskogo Khudozhestvennogo Teksta 18 Veka”. *Put Nauki*, 1 (9): 126-129. Volgograd: Nauchnoe Obozreniie.
3. Selivanova, O. O. 2008. *Suchasna Linhvistyka: Napriamy ta Problemy*. Poltava: Dovkillia-K.
4. Minsky, Marvin Lee. 1987. *The Society of Mind*. New York: Simon and Schuster.
5. Robbe-Grillet, Alain. 1953. *Les Gommages*. Paris: Les Editions de Minuit.

**Мамосюк Елена. Форма и содержание лингвокогнитивного сценария нарратива КРУГ в произведениях новороманиста А. Роб-Грийе.** Посвящено выявлению архитектоники-композиционных, лексико-семантических и стилистико-синтаксических особенностей развертывания лингвокогнитивного сценария нарратива КРУГ. Их обусловленность типом повествования, конституентами нарратива и различными характеристиками текста продемонстрировано на материале анализа прозаических произведений А. Роб-Грийе. Обозначен новый подход к построению лингвокогнитивных сценариев нарратива французских художественных текстов периода Нового романа. Раскрыты особенности динамики функционирования и развертывания кода фокализации в лингвокогнитивном сценарии нарратива КРУГ прозаических произведений А. Роб-Грийе. Установлено композиционные доминанты в построении лингвокогнитивных сценариев нарратива художественных текстов А. Роб-Грийе. Выяснено закономерности семиотической конфигурации композиционных и семантических компонентов лингвокогнитивных сценариев нарратива исследуемых произведений. Охарактеризованы основные тенденции нарративной манеры указанного выше писателя-новороманиста с позиций когнитивно-интерпретативного и коммуникативного подходов.

**Ключевые слова:** нарративная структура, когнитивно-нарративная сценография, лингвокогнитивный сценарий нарратива, фокализационный код, семиотическая конфигурация.

**Mamosiuk Olena. Form and Content of the Linguocognitive Narrative Scenario CIRCLE in A. Robbe-Grillet's Novels.** The article is devoted to revealing the architectonic-compositional, lexical-semantic and stylistic-syntactic features of the deployment in the linguocognitive narrative scenario CIRCLE in A. Robbe-Grillet's novels. Their conditionality by the type of narration, the constituents of the narrative and various characteristics of the text are demonstrated on the material of the analysis of the prose works by A. Robbe-Grillet. The article outlines a new approach to the construction of linguocognitive scenarios of the narrative of the French literary texts of the New Roman period. The peculiarities of the dynamics of the functioning and deployment of the focalization code in the linguocognitive narrative scenario CIRCLE of A. Robbe-Grillet's prose works are revealed. The compositional dominants in the construction of linguocognitive scenarios of the narrative of A. Robbe-Grillet's art texts are established. The regularities of the semiotic configuration of the compositional and semantic components of the linguocognitive narrative scenarios are revealed. The main tendencies of the narrative manner of the aforementioned New Roman period's writer from the standpoint of cognitive-interpretative and communicative approaches are described.

**Key words:** narrative structure, cognitive-narrative scenography, linguocognitive narrative scenario, focalization code, semiotic configuration.